

Sanat Evrimsel Biyolojiye Mi Dayanır?

Bir Denis Dutton İncelemesi

“...Ama öyle ise demek ki estetik kültürler üstü bir kategoridir ve o da kuramsal eğilimine rağmen böyle tanımalı ve ele almalıdır.”

Denis Dutton

Şimdiye dek sanat ve onun kökenleri hakkında pek çok görüş ortaya atıldı. Kişinin zihinsel, fiziksel, ruhsal ve pek çok yönünü kapsayan, ifade eden ve tüm bunların aslında bir ürünü / sonucu olan sanatın kaynağı, nereye dayandığı, temeli, zemini ve kökenleri hakkında da elbette sayısız görüş ortaya çıktı. Her şeyden önce bir varlık alanı olarak sanatın da her varlık türü gibi ontolojik bir zemini söz konusudur. Evrende hiçbir şey zeminsiz değildir. Ontik ve epistemik bakımdan her varlık türü ve yapısı bir zemine oturur ve o zemin üzerinden değerlendirilir. Burada zemin, ele alınan o varlığın yapısına göre değerlendirilir. Başka bir deyişle ahlak, politika, din, eğitim, sanat kendi yapısı dahilinde ontik bakımdan bir gerçeklik zemini içerisinde değerlendirilir. Bugün belki yalnızca insan türünün yaratım alanı olarak görülen / zannedilen sanat da temelde o teorisyen ya da sanatçının (yaratıcısının) elinden bir gerçeklik anlayışı- bağlantısı- kökeni- dayanağı içinden çıkar ve uzantısını sunar. Eser sadece bir uzantıdır. Sonuçtur. Veridir. Çıktıdır. Somutluktur. Üründür. Algısal ya da duyusaldır. Ancak türü ve varolma biçimi her ne olursa olsun o sanatın kendisini var kıldığı bir çıkış noktası ve kaynağı vardır.

Başka bir deyişle; sanatın ontik kaynağı nedir?

İşte bu soruya ünlü teorisyen Denis Dutton evrimsel biyoloji ve psikoloji cevabını verir. Sanat evrimseldir ve bizim tarafımızdan sonradan meydana getirilmemiştir. Sanatı biz icat etmedik. Üretmedik. Keşfetmedik. Tarihsel süreç içerisinde gelişim kazandıkça sanat diye bir şeyi ortaya atmadık. Sanat bizim iç güdülerimizde, doğamızda, yapımızda hep vardı ve o sadece bizden bir uzantı olarak sanat şeklinde

ortaya çıktı. İnsanlarda tesadüfle açıklanamayacak kadar ortak özellikler, seçimler, zevkler, beğeniler ve kararlar olması Denis Dutton'un bu konuda ayrıntılı bir inceleme yapmasını sağladı ve vardığı sonuç sanatın kökenlerinin evrimsel olduğu görüşü oldu. Dolayısıyla sanatın ontolojik zemini ve gerçekliği ise insan doğası olarak kabul edildi.

İnsan doğası sabit birtakım özelliklere sahip olduğu kadar; bir o kadar da değişken, esnek, gelişimsel bir yapıya sahiptir. Bu onun tarihsel süreç içerisinde fiziksel, bedensel, ruhsal ve bilişsel olmak üzere her açıdan gelişim gösteren ve değişebilen bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Salt biyolojik yapının üstüne çıkmak, kendini inceltmek, şekillendirmek, biçim kazanmak ancak zihinsel sürecin gelişimi ile açıklanabilir. Bu süreç, kendisini pek çok alanda sadece sonuç olarak gösterir. Başka bir deyişle, insanın zihinsel gelişimi onun aynı zamanda ruhsal, fiziksel gelişimi de demektir. İnsan doğası bir bütündür ve bir parçanın serüveni diğer parçanın etkisi ya da çıktısı demektir. İnsan akli ve tinsel bir varlıktır. Çok boyutludur. Ve boyutun süreci kendisini en nihai noktada sanatla ve en ulvi haliyle sanatta gösterir. Sanat bir varış noktasıdır. Ancak yine kendi içinde ondan sonraki temaşa edeceği durumun da başlangıç noktasıdır. Sanat maddi dünyada ve evrede aklın ve algının kendisini hedef olarak aldığı uzaktaki bir nokta gibidir. Ancak o noktaya varıldığında asıl sınırsız dünyanın temaşasına yeni başlanacaktır ve burası daha başlangıç noktasıdır. Bundandır tüm filozof ve teorisyenler sanatı bir biçimde varılacak bir durak olarak görürler. Varlık, bilgi, ahlak, politika, din, eğitim artık bitmiştir. Hepsinin varlık temelinde açıklanması kendilerine bağlı olarak yapılmıştır. Ancak tüm bunların da üstüne çıkıp insan zihninin ve ruhunun "kendi yaratımını" gerçekleştirme aşamasına geçtiği yer / durak sanattır. Schopenhauer'ın ideaları, Hegel'in sentezi, Schelling'in yaratım safhası bize hep aynı şeyi söyler: Bilinç artık kendisini aşmıştır.

Peki bu olma halini ve bir tür var olma tarzını, bilinç ve ruh durumunu ifade eden sanatın kökenleri nereden gelir. Sanat bir etkinlik, seçim, yönelim ve karardır. Sanat kelimesi bir bütünlüktür. O bir bütünlüğü ifade eder. Peki bu bütünlüğün içindeki parçalar nedir. İşte bu noktada Dutton'ın sanatın ne olduğu ve nereden geldiği, neyin oluşturduğu hususundaki yaklaşım ortaya çıkar. O bir kaynak, köken,

dayanak, oluşum, bağlantı ve oradan geliş meselesidir. O bir zemin meselesidir: **Sanat iç gdseldir, evrimseldir ve biyolojik kökenlere dayanır.**

Denis Dutton bu çıkışını insan türünde ortak olan pek çok yönelim, eğilim ve seçim mekanizmalarına dayalı olarak gerçekleştirir. Neden insanların çoğu kurak yerleri değil de bol yeşillikli, ormanlardan oluşan, sulak arazileri ve manzaraları beğenirler ? Neden insanların çoğu mavi ve yeşil renklerden oluşan tabloları, kuru, renksiz ve cansız tablolara tercih ederler? Bu yüzyıllar önce de böyleydi, şimdi de böyle. Peki bunun nedeni nedir?

Denis Dutton'a göre sanat, insan türünün evrimsel gelişimiyle biçimlenmiş bilişsel ve duygusal eğilimlerinin sonucudur. Sanat, insanın kendi bizzat evrimsel gelişimi içerisinde bir yandan tarihsel süreç içerisinde gelişirken, bu sırada ondaki birtakım bilişsel ve duygusal eğilimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Sanat insana içkindir. Onun doğasında mevcuttur ve bu kendisini birtakım eğilimler, seçimler ve özellikler olarak gösterir. Bu eğilim ve özellikler, zamanla gelişim göstererek, şekillenerek, biçimlenerek bugünkü etkinliğin, tanımlamanın adını alır. Sanatsal öğeler, bilinçli kültürel tercihler değil, evrim sürecinde hayatta kalma, çevreyi algılama ve sosyal ilişkiler kurma gibi işlevlerle bağlantılıdır. Sanatsal gerçeklik biyolojik yapıya dayanır. Sanat, doğanın bizzat içinde evrilen bir hakikat biçimidir. Sanat, bu noktada artık bir temsil değil, türün belleğinin bir ifadesi olarak ortaya çıkan anlayışın ürünüdür. O evrensel, kendiliğinden gelişen ve tarih öncesi dönemlerde hayati önem taşıyan hayal gücü ile düşünsel yetilerin devreye girmesiyle biçimlenen bir insan etkinliği olarak tüm kültürlerde benzer formlarda ortaya çıkmıştır. Kısacası, sanatsal tercihlerimizin tümünün evrimsel kökenleri, sabit bir kaynağı vardır ve sadece kültürel farklılıklarla şekillenir, dallanır ve farklılık kazanır. Bu ortak bir insan doğası; insanlarda yine ortak birtakım özellikler, eğilimler ve unsurlar olduğunu ve bunların gelişim süreci içerisinde sanat olarak ortaya çıkmasını ve konumlanmasını ifade eder.¹

¹ Denis Dutton, **Sanat İğgds: Güzellik, Zevk ve İnsan Evrimi**, ev.: Murat Turan, (1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), 12-58.

Dutton, bunun yanı sıra sanatı tanımlayan 12 kriter olduğunu ifade eder ve tüm bunların bir araya gelmesinden sanat denilen etkinlik meydana gelir. Bu özellikler tüm coğrafya ve insan topluluklarında geçerli olup yine onların evrimsel özellikleriyle bağlantı içindedir. Bunlar, ayrıca bir nesnenin sanat olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin de ölçütüdür. Başka bir deyişle, bu kriterlerin toplamı sanatın tanımını verir ve bu tanım da bir şeyin sanat olarak değerlendirilmesini sağlar. Bunlar: *Doğrudan Haz, Beceri ve Ustalık, Tarz, Yenilik ve Yaratıcılık, Eleştiri, Temsil, Özel Odak, Bireysellik ifadesi, Duygusal Doygunluk, Entelektüel Meydan Okuma, Sanat Gelenekleri ve Kurumları, Hayal Gücü* Deneyimidir.²

Kısacası Dutton'a göre sanat her ne kadar kültürler arası farklılıklar oluştursa da bunlar yalnızca yüzeydeki görünen kısımdır ve temelinde insan doğasına dayanan bir evrenselliği içerir. Dutton, ünlü antropolog Joanna Overing'in Piaroa halkı üzerine yaptığı araştırmalar üzerinden, estetik kavrayışların bağlamsal farklılıklar taşısa da insan doğasının ortak yönlerine dayandığı sonucuna varır. Öyle ki, estetik deneyim işlevsellikten bağımsız değildir ve farklı kültürlerdeki sanat formları da temel insani eğilimleri yansıtır. Bu bağlamda sanat, kültüre özgü kopuk bir inşa değil, insan doğasının evrensel ve evrimsel bir ifadesidir.³

² Denis Dutton, *Sanat İçgüdüğü: Güzellik, Zevk ve İnsan Evrimi*, 64-71.

³ Denis Dutton, *Sanat İçgüdüğü: Güzellik, Zevk ve İnsan Evrimi*, 79-82, 82-91.